

*Нера Н. Я.,
асистент кафедри англійської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка*

МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОРАДИ У НМП (чНМП vs жНМП)

Анотація. У статті розглядається прагматичний аспект поради у НМП (чНМП vs жНМП) на лексико-граматичному і синтаксичному рівнях. Виявлено такі комунікативно-прагматичні типи, як директиви, репрезентативи, комісиви, експресиви, проаналізовано їх частотність, яка свідчить про непряме вираження поради у НМП (чНМП vs жНМП).

Ключові слова: мовленнєвий акт, невласне-пряме мовлення, прагматика, гендер, директиви, репрезентативи, комісиви, експресиви.

Постановка проблеми. Мова забезпечує спілкування між людьми, що дає можливість останнім регулювати поведінку один одного, висловлювати ідеї, впливати на співрозмовника [1; 2; 3]. Висловлення поради розглядаємо як «особливий тип мовленнєвого акту» [4, с. 24], спонукальний характер якого визначає його як директив [5; 6; 7; 8; 9]. У пораді вербалізується намір мовця висловити адресатові рекомендацію щодо виконання/невиконання певної дії, яка буде бенефектною, тобто доброю [4, с. 25]. Важливими компонентами поради є учасники комунікації, власне порада та реакція на неї адресата, яка підтверджує статус мовленнєвого акту (далі – МА) поради як директива.

Мовленнєвий акт директиву проаналізовано шляхом аналізу невласне-прямого мовлення (далі – НМП) під гендерним кутом зору у художньому дискурсі, що пояснює актуальність роботи. Таким чином, метою статті є вивчення прагматичних властивостей НМП (чНМП vs жНМП) через призму прямих і непрямих мовленнєвих актів. Автором романів виступає жінка, яка втілює у мовленні персонажів (чоловіків і жінок) свої гендерні особливості. Об'єктом дослідження були обрані твори В. Вулф: «To the Lighthouse», «Mrs Dalloway», «The Years», які досі не піддавалися подібному аналізу.

НМП займає чільне місце у сфері прагматистичних засобів, адже поєднує в собі граматичні параметри з експресивно-емоційною напругою. Різні аспекти НМП досліджувались у працях В.Н. Волошинова (1929 р.), В.В. Виноградова (1939 р.), І. Ковшунова (1955 р.), А.А. Андрієвської (1967 р.), Л.А. Соколової (1968 р.). Лексичні ознаки НМП розглядалися такими вченими-лінгвістами, як В.А. Кухаренко (1979 р.), К.Я. Кусько (1980 р.), І.А. Бехта (2004 р.). Синтаксис НМП вивчали О. Есперсен (1922 р.), П. Сміт (1985 р.), Р. Лакофф (1975 р.), О.А. Козачишин (2003 р.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Схильність жіночих персонажів до МА директиву можна пояснити тим, що комунікативні ситуації здебільшого розгортаються навколо побутових проблем, де жінці доводиться надавати поради щодо виконання/невиконання певної дії, адже жінка – це берегиня домашнього вогнища. Фемінна гендерна роль приписує жінкам бути турботливими, емоційними, чуйними.

Психологія дає підстави стверджувати: є почуття, що їх «переживають тільки жінки або тільки чоловіки; є думки, які формуються у свідомості тільки жінки чи тільки чоловіка, а

отже, є відповідний цим настановам вибір мовних засобів, природний для одних і неактуальний, необов'язковий для інших» [10]. За свідченням А.С. Кириліної, «встановлено, що жіноче поле виглядає більш узагальненим і «гуманістичним» (природа, тварини, повсякденне життя), тоді як чоловіки асоціюють себе зі спортом, полюванням, професійною і військовою сферами» [11, с. 56].

Висловлення поради розглядаємо як особливий прагматичний тип мовленнєвого акту. Задля досягнення бажаного перлокутивного ефекту МА поради ставить перед мовцем завдання викликати відповідні емоції, почуття, бажання виконати рекомендовану дію. Порада є засобом передачі не тільки волі, але й думки і бажання [4, с. 24; 28]. Серед ознак, які притаманні МА поради, слід наголосити на первинності/вторинності директива, тобто вираження базового недиференційованого спонукання (безпосередній директив) та експліцитність/імпліцитність вираження директивної іллокуції. Саме ці ознаки дають змогу класифікувати МА поради за такими критеріями: 1) структурно-синтаксичної складності (прості та складні МА поради); 2) комунікативно-прагматичним призначенням (прямі і непрямі МА поради).

Оскільки нашим завданням є аналіз МА поради через пряме та непряме вираження, то зосередимось більш детально на них. Іллокутивна сила прямого МА поради має експліцитне вираження, більше того, вона номінується відповідним дієсловом у першій особі теп. часу, що робить МА поради перформативними. Наприклад: (I advise you...) Непрямі МА поради передають адресатові більше інформації, ніж та, яка міститься у буквальному розумінні висловлення. Дж. Серль визначає непрямі мовленнєві акти як мовленнєві дії, коли «один іллокутивний акт здійснюється опосередковано, шляхом здійснення іншого» [13, с. 195–222], наприклад: (Why don't you/you'd better/unless you/you should/ought to. It would be good/better).

Надаючи пораду, мовець керується принципом кооперації, який включає максими кількості (говори скільки необхідно), якості (повідомляй те, що тобі відомо), релевантності (говори по суті справи) та способу вираження (висловлюй ясно та зрозуміло) [14, с. 52]. Проте Дж. Ліч зазначає, що стосунки між співрозмовниками регулюються не лише вище зазначеним принципом, але й принципом ввічливості [15, с. 130–199]. Завдяки непрямому способу вираження поради мовець знижує категоричність, що робить звучання поради більш ввічливим. Непряма (імпліцитна) іллокутивна сила поради містить вторинне прагматичне значення, яке нашаровується на основне [4, с. 34, 127].

У нашому аналізі прямого вираження МА поради у чНМП vs жНМП опираємося на класифікацію Дж. Серля (експресиви, директиви, репрезентативи, комісиви і декларативи) [9, с. 180–194]. Серед досліджуваних комунікативно-прагматичних типів директивних висловлювань поради у чНМП vs жНМП трапляються: власне директиви (9,9% vs 10,9%), репрезентативи (10,7% vs 38,5%), комісиви (0% vs 4,4%) та експресиви (10,7% vs 38,5%), комісиви (0% vs 4,4%) та експресиви (10,7% vs 38,5%).

Кількісна характеристика засобів непрямого вираження поради у чНПМ vs жНПМ

Комунікативно-прагматичні типи директивних висловлювань поради		чНПМ	чНПМ	жНПМ	жНПМ
		К-сть	%	К-сть	%
Директиви	Питальні речення	9	9,9	10	10,9
Репрезентативи (з модальними дієсловами)	can/could	3/2	3,3/2,2	2/3	2,2/3,3
	may/might	1/-	1,1/-	1/5	1,1/5,5
	will/would	-/-	-/-	2/9	2,2/9,9
	must/have to	5/-	5,49/-	9/2	9,9/2,2
	should/ought to	3/3	3,3/3,3	2/-	2,2/-
Комісиви	-	-	4	4,4	
Експресиви	9	9,9	7	7,7	
Всього:	35	100	56	100	

пресиви (9,9% vs 7,8%) (табл. 1). У вищезазначених романах спостерігаємо превалювання жіночих тенденцій, що знаходить свій прояв, зокрема в кількісній презентації у директивах в питальних реченнях; у репрезентативах з could, might, would і у комісивах.

Розглянемо кожен із зазначених засобів непрямого вираження поради у чНПМ vs жНПМ. Прагматична мета власне директивів полягає у спонуканні адресата виконати бажану для мовця дію. Зіставлення власне директивів у їхній кількісній представленості показало у чНПМ 9,9% та у жНПМ 11%. Саме цей комунікативно-прагматичний тип висловлювання непрямої поради реалізується питальними реченнями у чНПМ vs жНПМ. У наведених пасажах описуються внутрішні питання, які турбують героїв і не дають їм спокою. Знаходячи відповіді на них, адресат дає відповіді-рекомендації, ілюкція яких містить непряму пораду: 1) «*Why don't some of you take up botany?.. With all those legs and arms why doesn't one of you...?*» *So they would talk as usual, laughing, among the children. All would be as usual, save only for some quiver, as of a blade in the air, which came and went between them as if the usual sight of the children sitting round their soup plates had freshened itself in their eyes after that hour among the pears and the cabbages. Especially, *Lily thought*... [16, с. 149]. 2) *But why repeat this over and over again? Why be always trying to bring up some feeling she had not got? There was a kind of blasphemy in it. It was all dry: all withered: all spent. They ought not to have asked her; she ought not to have come. One can't waste one's time at forty-four. *She thought* [16, с. 112].**

Услід за Дж. Лакоффом та Дж. Гордоном вважаємо, що Why-questions можна розглядати як пораду [17, с. 276–302], яка стосується особистісної сфери, але водночас завуальовує пряму пораду, яка могла б образити адресата. 3) **Clarissa felt it in her bones... *Why, after all, did she do these things? Why seek pinnacles and stand drenched in fire? Might it consume her anyhow! Burn her to cinders! Better anything, better brandish one's torch and hurl it to earth than taper and dwindle away like some Ellie Henderson! It was extraordinary how Peter put her into these states just by coming and standing in a corner. He made her see herself; exaggerate. It was idiotic. But why did he come, then, merely to criticise? Why always take, never give? Why not risk one's little point of view? [18, с. 122].*

Різновиди why-questions, які передають непряму пораду як у чНПМ, так і в жНПМ, покликані вказати слухачеві, щоб він не робив того, чого від нього не вимагає ситуація [4, с. 133]. 4) *For that reason, knowing what was before them – love and ambition and being wretched alone in dreary places – she had often the feeling, Why must they grow up and lose it all? And then *She said to herself*, brandishing her sword at life, Nonsense. They will be perfectly happy.*

And here she was, she reflected, feeling life rather sinister again [16, с. 42].

Непряме спонукання у вигляді питань відображає зацікавленість адресата в рекомендованій дії, допомагає мовцеві натякнути на можливий стан речей, підказати, як вирішити проблему [4, с. 131]. 5) *For why go back like this to the past? *He thought*. Why make him think of it again? Why make him suffer, when she had tortured him so infernally? Why? [18, с. 31] 93) *Why is she so ready to put off all our engagements? Thought Mrs. Malone, watching her write. Why doesn't she enjoy going out with me any more? She glanced through the notes that her daughter brought her [19, с. 58].**

Вживання таких конструкції слугує маскуванню акту спонукання адресата до дії. Оцінюючи вчинки адресата як неправильні, мовець надає пораду, щоб змінити існуючий стан справ на кращий [4, с. 128].

Непрямий мовленнєвий акт поради реалізується у чНПМ vs жНПМ розповідними реченнями з модальними дієсловами. Найбільш численними у чНПМ є must (5,5%), в той час як у жНПМ must і would (9,9%), might (5,5%). Наприклад: 6) **She thought*... not for a moment did she believe in God; but all the more, *She thought*, taking up the pad, must one repay in daily life to servants, yes, to dogs and canaries, above all to Richard her husband, who was the foundation of it – of the gay sounds, of the green lights, of the cook even whistling, for Mrs. Walker was Irish and whistled all day long – one must pay back from this secret deposit of exquisite moments. *She thought*, lifting the pad, while Lucy stood by her, trying to explain how [18, с. 22]. 7) *They must find a way out of it all. There might be some simpler way, some less laborious way. *She sighed*. When she looked in the glass and saw her hair grey, her cheek sunk, at fifty, *She thought*, possibly she might have managed things better – her husband; money; his books. But for her own part she would never for a single second regret her decision, evade difficulties, or slur over duties [16, с. 5].**

Оформлена в обох випадках порада з допомогою must у чНПМ vs жНПМ свідчить про те, що між співрозмовниками існують досить близькі стосунки, або коли статус мовця, його вік, життєвий досвід дають йому можливість висловлюватись досить прямолінійно [4, с. 134].

Непряма порада може реалізуватися за допомогою комісивного прагматичного типу, що передбачають різні умови та погрози, націлені на майбутнє: 8) *Why, thought Mr. Ramsay, should she look at the sea when I am here? She hoped it would be calm enough for them to land at the Lighthouse. *She said* The Lighthouse! The Lighthouse! What's that got to do with it? *He thought* impatiently [16, с. 113].*

Прагматична мета експресивів – переважно негативна психологічна установка щодо справи, репрезентованої смисловою

структурою висловлювання [20, с. 253]. Результати кількісного аналізу показали таку частотність вживання експреси вів: 9,9% у чНПМ порівняно з 7,7% у жНПМ.

Експресиви, які виражають пораду, містять конотацію образи, котра є «мовною аномалією в сенсі порушення конвенційних норм мовного спілкування» [21, с. 5] і може бути при близькій дистанції комунікантів. 9) *But the stare Peter Walsh did not want for himself in the least; though he could respect it in others. He could respect it in boys. They don't know the troubles of the flesh yet. *He thought*, as the marching boys disappeared in the direction of the Strand – all that I've been through, *He thought*...* [18, с. 37]. 10) *At a certain moment, she supposed, the house would become so shabby that something must be done. If they could be taught to wipe their feet and not bring the beach in with the – that would be something* [16, с. 20].

Висновки. Отже, вираження непрямого акту поради у чНПМ vs жНПМ досягається такими комунікативно-прагматичними типами директивів, як власне директиви, репрезентативи, комісиви та експресиви. Результати кількісного аналізу показали таку частотність непрямого вираження поради: у чНПМ (38,5%) vs жНПМ (61,5%). Непряме вираження поради звучить значно м'якше, що дає змогу мовцеві приховати свій намір, отримати певні соціальні та комунікативні переваги, оскільки інтенція може бути неприємною для адресата [4, с. 35].

Перспективи дослідження визначаються необхідністю поглибленого вивчення МА поради у чНПМ vs жНПМ, аналізу структурно-синтаксичних складностей (прості та складні МА поради) з метою виявлення відсоткового порівняння у чНПМ vs жНПМ.

Література:

1. Наумук О.В. Філософські виміри висловлювань поради / О.В. Наумук // Філологічні студії. Науковий часопис. – 2006. – № 1–4. – С. 49–53.
2. Тарасов Е.Ф. Речевое воздействие как проблема речевого общения / Е.Ф. Тарасов // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М.: Наука, 1990. – С. 3–14.
3. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О. Федик. – Львів: Місіонер, 2000. – 300 с.
4. Наумук О.В. Мовні засоби вербалізації поради: когнітивний та прагматичний аспекти: [монографія] / О.В. Наумук. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2012. – 211 с.
5. Бирулин Л.А. Повелительные предложения в разных языках / Л.А. Бирулин, В.С. Храковский. – СПб.: Наука, 1992. – 300 с.
6. Вежбицка А. Речевые акты / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. 16. – С. 251–275.
7. Гладуш Н.Ф. Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу: [навч. посібник] / Н.Ф. Гладуш. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – 200 с.
8. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения / О.Г. Почепцов. – К.: Высшая школа, Издательство при КГУ, 1986. – 115 с.

9. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.
10. Хамитов Н.В. Философия и психология пола / Н.В. Хамитов. – К., М., 2001. – 221 с.
11. Кирилина А.В. Развитие гендерных исследований в лингвистике / А.В. Кирилина // Филологические науки. – 1998. – № 2. – С. 56.
12. Карабан В.И. Сложные речевые единицы. Прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В.И. Карабан. – К.: Высшая школа, 1989. – 130 с.
13. Серль Дж. Косвенные речевые акты / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1989. – Вып. 17. – С. 195–222.
14. Grice H.P. Logic and conversation / H.P. Grice // Syntax and semantics. – 1975. – Vol. 3. – P. 41–58.
15. Leech G.N. Principles of Pragmatics / G.N. Leech. – Longman, 1983. – 250 p.
16. Woolf V. To the Lighthouse / V. Woolf. – London: Wordsworth Classics, 2002. – 160 p.
17. Гордон Д. Постулаты речевого общения / Д. Гордон, Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. 16. – С. 276–302.
18. Woolf V. Mrs. Dalloway / V. Woolf. – London: Everyman's Library, 1993. – 163 p.
19. Woolf V. The Years / V. Woolf. – London: Wordsworth Classics, 2000. – 172 p.
20. Серль Дж.Р. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж.Р. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 18. – С. 242–263.
21. Смирнова Е.С. Висловлювання-ображення: комунікативно-функціональний аспект (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Е.С. Смирнова. – К., 1993. – 17 с.

Нера Н. Я. Речевой акт совета в НПР (чНПР vs жНПР)

Аннотация. В статье рассматривается прагматический аспект РА совета в НПР (чНПР vs жНПР) на лексико-грамматическом и синтаксическом уровнях. Выявлены такие коммуникативно-прагматические типы, как директивы, репрезентативы, комисивы, экспрессивы, проанализирована их частотность, которая свидетельствует о косвенном выражении совета в НПР (чНПР vs жНПР).

Ключевые слова: речевой акт, несобственно-прямая речь, прагматика, гендер, директивы, репрезентативы, комисивы, экспрессивы.

Nera N. Speech act of advice in FIS (mFIS vs fFIS)

Summary. The article deals with the pragmatic aspect of speech act of advice in FIS (mFIS vs fFIS) on lexico-grammatical and syntactic levels. There are found such communicative – pragmatic types as directives, assertives, commissives and expressives. Their analyzed frequency indicates an indirect expression of advice in FIS (mFIS vs fFIS).

Key words: speech act, free-indirect speech, pragmatics, gender, directives, assertives, commissives, expressives.